

# فصلنامه مطالعات خاورمیانه

شماره استاندارد بین‌المللی  
۱۵۶۰-۱۹۸۶

47

سال بیست و ششم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۸، تک‌شماره ۳۰۰۰۰۰ ریال

ارزیابی پیشنهاد «معاهده عدم تعرض» در خلیج فارس

امکان‌سنجی گروه اقدام در مقابله با ایران

دولت‌های فرومانده و امنیت بین‌الملل: مطالعه موردی عراق

موازنه‌سازی امنیتی روسیه در قبال بحران سوریه (۲۰۱۱-۲۰۱۸)

تاثیر نفت شیل بر امنیت انرژی و سیاست خارجی آمریکا در خلیج فارس

تاثیر اندیشه سلفی- وهابی بر گروه‌های افراطی معاصر (داعش)

آغاز یا پایان نبرد در منطقه



علی بغیری<sup>۱</sup>

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۱/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۲/۲۵

## چکیده

گروه اقدام ایران بخشی از وزارت امور خارجه ایالات متحده است که در سال ۲۰۱۸ تاسیس شد. با خروج آمریکا از برجام، این گروه مدیریت و هماهنگی اقدامات تهاجمی علیه ایران را عهده‌دار شد. سازندگان این گروه، اهداف جامعی را در قالب ۱۲ شرط پمپئو، وزیر امور خارجه آمریکا، بیان داشته‌اند و ابزارهای مختلف را در اختیار قرار داده‌اند. قوانین کنگره، کمک‌های بلاعوض آمریکا به دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی، تراز منفی تجاری آمریکا در مبادلات با قدرت‌ها، وابستگی نظامی منطقه به آمریکا و پایگاه‌های نظامی ایالات متحده ابزارهای اصلی گروه اقدام در پیاده‌سازی استراتژی‌های خود هستند. با این حال، صرف‌نظر از دعاوی، آیا این گروه قادر به پوشش دادن همه اهداف خود است و تا چه حد می‌تواند آنها را پوشش دهد؟ این مقاله با بهره‌گیری از مطالعات امکان‌سنجی در ابعاد مختلف حقوقی، منابع، فنی، عملیاتی، زمانی و اقتصادی دایره اهداف (طیفی از تعدیل رفتار منطقه‌ای تا تغییر رژیم) و روش‌های این گروه (طیفی از تحریم تا تهاجم مستقیم نظامی) را مشخص و ۲۰ استراتژی ممکن اولویت‌بندی و مشخص شده که کدام‌یک در سیاست‌های اعمالی آمریکا و کدام‌یک در تقابل با چالش‌ها از بیشترین امکان تحقق برخوردار است. همچنین، در جمع‌بندی با در نظر گرفتن ابعاد مختلف امکان‌سنجی، طرح اولیه‌ای از راهبردهای جامع تقابلی ارائه شده که البته بحث و بررسی آنها به پژوهش‌های دیگر نیاز دارد.

واژگان کلیدی: گروه اقدام ایران، آمریکا، امکان‌سنجی، اهداف، ابزارها.

boghairyali@yahoo.com

۱. عضو هیئت علمی گروه روابط بین‌الملل، دانشگاه بین‌المللی اهل بیت (ع).

علی جاسم تمیمی<sup>۱</sup>

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۲/۱۵

## چکیده

از جمله مسائلی که در بحث امنیت بین‌الملل در چند دهه اخیر مطرح شده است، مسایل دولت‌های فرومانده می‌باشد. این دولت‌ها دارای آثار و پیامدهای متفاوتی بر حوزه‌های گوناگون روابط بین‌الملل می‌باشند. دولت عراق از جمله کشورهای فروماندهای است که در سال‌های اخیر نیز در روابط بین‌الملل مورد توجه قرار گرفته است. در این پژوهش در پی آن هستیم که به بررسی تاثیر دولت عراق به‌عنوان یک دولت فرومانده بر امنیت بین‌الملل بپردازیم. سوال اصلی پژوهش ما بر این امر استوار است که دولت فرومانده عراق چه تاثیری بر امنیت بین‌الملل خواهد داشت؟ در فرضیه نیز مسایل مختلف که ناشی از دولت فرومانده عراق است و امنیت بین‌الملل را تحت تاثیر قرار می‌دهد را بررسی می‌کنیم و نشان می‌دهیم که عدم توانایی دولت در حل مشکلات زمینه‌ساز ناامنی در این کشور و در نتیجه جهان بوده است. بر اساس نظریه مکتب کپنهاک، ضعف و درماندگی دولت عراق زمینه را برای شکل‌گیری سه نوع تهدید اجتماعی، اقتصادی-تجاری و فیزیکی برای فضای بین‌الملل فراهم ساخت. این کشور به‌عنوان مصداق کشور فرومانده، فاقد بسیاری از معیارهای امنیت انسانی و اثربخشی است و متعاقب آن نیز حاکمیت قانون، کنترل فساد و آزادی مردم معنای خود را برای شهروندان در عراق از دست داده است. تهدیدهای همچون بیکاری، وضعیت نامناسب اقتصادی، فقر، نبود نظام آموزشی پایدار، مهاجرت، بیماری‌های عفونی، قاچاق و آوارگی... از مهمترین مولفه‌ها و تهدیدهای اجتماعی، سیاسی و اقتصادی می‌باشند که دولت‌های فروماندهای نظیر عراق نیز می‌تواند از عوامل اصلی شکل‌گیری چنین تهدیدهایی در نظام بین‌الملل محسوب شود.

واژگان کلیدی: دولت فرومانده، عراق، امنیت بین‌الملل، تروریسم، امنیت اجتماعی، امنیت اقتصادی.

سعید میرترابی<sup>۱</sup>

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۸/۲۰

مریم یاری<sup>۲</sup>

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۲/۲۵

## چکیده

آمریکا از دیرباز به‌عنوان بزرگ‌ترین مصرف‌کننده نفت جهان برای برقراری امنیت در حوزه انرژی تلاش‌هایی را انجام داده است و یکی از ابعاد امروزی این تلاش‌ها نیز استفاده از منابع نفت و گاز شیل است. در همین راستا بحث‌ها و تبلیغات رسانه‌ای گسترده‌ای درباره آثار عظیم این تحول بر سیاست انرژی و حتی سیاست خارجی ایالات‌متحده در ارتباط با منطقه نفت‌خیز خلیج‌فارس مطرح شده است. در همین راستا این مقاله قصد دارد ابعاد و کم‌وکیف تولید نفت شیل در این کشور و چگونگی اثرگذاری آن را با توجه به فرصت‌ها و محدودیت‌های تولید این نوع نفت بر دو بعد داخلی و خارجی امنیت انرژی آمریکا بررسی کند. این مقاله امنیت انرژی ایالات‌متحده را از لحاظ داخلی و ساختار قدرت بین‌المللی تفکیک می‌کند و نشان می‌دهد که تولید از این منابع در ابعاد مختلف آثاری متعارض در بردارد. تولید نفت و گاز شیل می‌تواند بخشی از شاخص‌های امنیت انرژی در بعد داخلی را بهبود بخشد؛ اما تأثیری جدی بر الزامات بین‌المللی تأمین امنیت انرژی ایالات‌متحده و در نتیجه سیاست خارجی این کشور در ارتباط با منطقه نفت‌خیز خلیج‌فارس ندارد. در نتیجه باید با گمانه‌زنی‌ها درباره آثار گسترده تولید این نوع نفت بر خودکفایی انرژی ایالات‌متحده و تغییر سیاست خارجی آن در قبال خاورمیانه با احتیاط برخورد کرد. در این تحقیق از روش توصیفی تبیینی استفاده شده است.

واژگان کلیدی: امنیت انرژی، سیاست خارجی، نفت و گاز شیل، ایالات‌متحده، خلیج فارس.

Saeedmirtorabi@gmail.com  
maryam.yari75@yahoo.com

۱. عضو هیئت‌علمی گروه روابط بین‌الملل، دانشگاه خوارزمی.  
۲. کارشناسی ارشد گروه روابط بین‌الملل، دانشگاه خوارزمی.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۸/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۲/۲۵

رضا سیمبر<sup>۱</sup>

دانیال رضاپور<sup>۲</sup>

سامان فاضلی<sup>۳</sup>

## چکیده

خوانش‌های متفاوتی پیرامون دلایل حضور روسیه در سوریه وجود دارد؛ اما یکی از مهمترین دغدغه‌های روسیه نگرانی این کشور از افزایش حضور آمریکا در منطقه غرب آسیا و تسری این جریان به منطقه اوراسیا است. این مسئله موجب شده روسیه سیاست تقابل با غرب و حمایت از دولت حاکم را در بحران سوریه در پیش گیرد. روسیه از زمان شروع بحران سوریه طیف وسیعی از اقدامات را برای حفظ دولت بشار اسد انجام داده است که از حمایت‌های دیپلماتیک، سیاسی و حتی رسانه‌ای تا مداخله مستقیم نظامی را در بر می‌گیرد. برخی از تحلیل‌گران که روسیه را به لحاظ تاریخی اهل توسعه‌طلبی و نظامی‌گری می‌دانند، حضور نظامی این کشور را پررنگ‌تر و آن را هم‌جنس مداخلات شوروی در کشورهای دیگر می‌دانند و برخی دیگر که تحولات سیاست خارجی روسیه و توجه اخیر این کشور به قدرت نرم و رویه‌های دیپلماتیک را مدنظر قرار می‌دهند ابعاد غیر نظامی حضور روسیه در سوریه را مهمتر می‌دانند. بر این اساس سوال اصلی این مقاله این است که راهبرد اصلی روسیه در حمایت از دولت سوریه و ممانعت از دستیابی آمریکا و متحدین آن به هدف خود، یعنی براندازی بشار اسد، بر چه اساسی بوده است؟ در پاسخ می‌توان گفت که رویکرد غالب امنیتی مسکو در دوره زمانی ۲۰۱۱-۲۰۱۸ موازنه‌سازی امنیتی نرم در برابر مخالفان اسد و حامیان جهانی و منطقه‌ای آنان بوده است و تنها در شرایط اضطرار و به صورت مقطعی از موازنه‌سازی سخت بهره برده است. این مسئله نیز ناشی از تغییر الگوی رفتاری روسیه در سال‌های اخیر است که به اهمیت ابعاد نرم و دیپلماتیک بازیابی جایگاه بین‌المللی توجه کرده و این رویکرد را در سوریه و به طور کلی غرب آسیا بکار برده است.

**واژگان کلیدی:** روسیه، سوریه، موازنه‌سازی امنیتی، غرب آسیا، فرسایش قدرت.

rezasimbar@hotmail.com  
danyalrezapoor@gmail.com

۱. استاد علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، دانشگاه گیلان.

۲. دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، دانشگاه گیلان.

۳. دانشجوی دکتری روابط بین‌الملل، دانشگاه علامه طباطبایی.

مسعودرضا اسکندری<sup>۱</sup>

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۲/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۸/۲۵

### چکیده

در تاریخ اسلام اندیشه‌های فکری وهابیت همواره بر پایه خشونت و افراط‌گرایی، دیگر مسلمانان را تکفیر و کافر می‌خواند و با جنگ، خونریزی و غارت به توسعه قلمرو حکومتی خود می‌پرداخت. در حال حاضر نیز این گروه‌های افراطی معاصر به لحاظ فکری و خشونت رفتاری شباهت‌های نزدیکی با وهابیت دارند. امروزه گروه‌های القاعده و داعش با داشتن افکار افراطی اکثراً توسط افرادی که دارای ملیت عربستانی و مصری هستند اداره می‌شود. از آن رو بسیاری از افراد دارای عقاید وهابی - اخوانی هستند. وهابیت با تکیه بر اندیشه‌های ابن تیمیه و اخوان با بهره‌گیری از اندیشه‌های افراطی سید قطب معجونی تلخ از اسلام ساخته است. پژوهش‌گران معاصر از گروه‌های افراطی معاصر با نام‌هایی چون گروه‌های تکفیری وهابی، سلفی وهابی یا وهابی افراطی (رادیکال) یاد می‌کنند. پژوهش حاضر به دنبال آن است تا با توجه به منابع تاریخی و منابع موجود و بهره‌گیری از روش تطبیقی و تاریخی تشابه‌های نظری و عملی سلفیه وهابی را در گروه‌های افراطی معاصر مورد بررسی قرار دهد.

واژگان کلیدی: وهابیت، اخوان المسلمین، افراط‌گرایی، داعش.

فائزه تقی پور<sup>۱</sup>

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۲/۲۲

فاطمه محمدی سیجانی<sup>۲</sup>

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۸/۲۵

## چکیده

منطقه خاورمیانه دوران گذار بسیار حساسی را می‌پیماید که آینده آن را در حاله‌ای از ابهام فرو برده است. پیش‌بینی روند آتی تحولات در این منطقه چنان مهم است که بسیاری را در جهان به خود مشغول ساخته است. ترسیم یک نما از آینده منطقه جز از طریق نگاه به گذشته و همچنین ارزیابی موازنه کنونی قوا در آن میسر نخواهد بود. برای وعده بالفور در (۱۹۱۷) که مبنای تاسیس اسراییل است، اساسا هدفی دومنظوره تعریف شده بود؛ یکی کوچ‌دادن یهودیان از اروپا و رهایی از شرشان و دیگری ایجاد پایگاهی متحد غرب در منطقه خاورمیانه که برای درگیری طولانی‌مدت با اعراب و مسلمانان شکل می‌گرفت. کندوکاوی در مناسبات بین‌الملل نشان می‌دهد که منطقه خاورمیانه سیاسی‌ترین نقطه جهان است که تحولات آن تاثیر مستقیمی بر تحولات جهانی داشته و دارد. به همین دلیل شاید به اصلی‌ترین صحنه منازعه بین‌الملل مبدل شده است؛ افزون بر قدرت‌های اول جهانی قدرت‌های درجه دو نیز درصددند تا در آن برای خود موقعیتی دست‌وپا کنند. منازعه سنگین جهانی، منطقه را با وضعیت بسیار دشواری مواجه کرده است که پیش‌بینی آینده را باز هم دشوارتر می‌کند. در این میان نیروهای داخلی نیز روند پرافت‌وخیزی را طی می‌کنند که شاهد صعود برخی جریان‌ها و افول برخی دیگر هستیم. در ادامه تحقیق مناسب است به عوامل قوت متحدان ایران و همچنین وضعیت کنونی متحدان غرب و آمریکا و نقش دیگر قدرت‌های جهانی در آن پرداخته شود تا بتوان در پرتو آن فهم مناسب‌تری از آینده به‌دست آورد. نگاهی به برآمدن نیروهای غیردولتی که اینک نقش انکارناپذیری یافته‌اند نیز ضروری است. در پایان با استناد به رویکرد نیروهای موثر منطقه‌ای و جهانی به این نتیجه رسیده‌ایم که چالش‌های کنونی منطقه لااقل برای چند سال ادامه خواهد داشت؛ اما بعید است در موازنه کنونی قوا تغییر زیادی حاصل شود.

**واژگان کلیدی:** خاورمیانه، موازنه قدرت، آینده تحولات منطقه، ایران.

۱. استادیار گروه مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی اصفهان (خوراسگان).  
 ۲. استادیار گروه مدیریت و برنامه‌ریزی فرهنگی، دانشگاه آزاد اسلامی اصفهان (خوراسگان).